

DOSTOPNOST KNJIŽNIČNIH STORITEV NA OBALNO-KRAŠKEM OBMOČJU

Accessibility Of Library Services In The Coastal-Karst Region

Luana Malec

Oddano: 10. 5. 2012 – Sprejeto: 13. 1. 2013

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Original Scientific Article

UDK 027.022:024(497.472)

Izvleček

Namen: Avtorica prikazuje geografsko dostopnost knjižničnih storitev na Obalno-kraškem območju in identificira t. i. sive lise, ki še niso pokrite ali niso primerno pokrite s knjižnično dejavnostjo.

Metodologija/pristop: Raziskava je bila izvedena s primerjavo prostorskih podatkov o lokacijah krajevnih knjižnic, postajališč potujoče knjižnice in premičnih zbirk z atributnimi podatki o številu prebivalcev po naseljih Obalno-kraškega območja na dan 1. januarja 2011.

Rezultati: Analiza pokaže, da je knjižnična dejavnost zagotovljena v vseh občinah Obalno-kraškega območja, vendar ostaja knjižnično nepokritih ali neustrezno pokritih še 229 oz. 53,5 odstotka vseh obalno-kraških naselij; največ na območju Kosovelove knjižnice Sežana (105), ki mu sledita območji Knjižnice Koper z 72 naselji in Knjižnice Makse Samsa v Ilirski Bistrici s 45 nepokritimi naselji. Neugodne prikaze olajšuje podatek, da prebiva v naseljih brez knjižničnih storitev le 21,5 odstotka vseh prebivalcev Obalno-kraškega območja. Z vzpostavitev krajevnih knjižnic v naseljih Dekani, Sv. Anton in Ankaran ter vpeljavo dodatnega bibliobusa bi oskrbo prebivalstva s knjižnično dejavnostjo dvignili za 18 odstotnih točk (z zdajšnjih 78 odstotkov na 96 odstotkov). V naseljih brez organizirane knjižnične dejavnosti bi po uvedenih spremembah ostali le še 4 odstotki prebivalcev Obalno-kraškega območja.

Omejitve raziskave: Analiza se osredotoča na geografsko pokritost Obalno-kraškega območja s knjižnično dejavnostjo. Dostopnost storitev uporabnikom s posebnimi potrebami, ki sami ne morejo do knjižnice, bo predmet ločene obravnave. Raziskava ne upošteva kriterijev razvitosti oz. kakovosti posameznih izposojevališč, zanemaren je tudi vidik virtualne dostopnosti knjižničnih storitev.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Izsledki raziskave predstavljajo podlago za ustrežnejše oblikovanje mreže splošnih knjižnic Obalno-kraškega območja, takšne, ki bo zagotavljala enakovreden dostop do knjižničnih storitev tudi prebivalcem geografsko deprivilegiranih področij.

Ključne besede: *splošne knjižnice, obalno-kraško knjižnično območje, mreža splošnih knjižnic, knjižnične storitve, geografski podatki, demografski podatki, statistična analiza*

Abstract

Purpose: The analysis shows the geographical accessibility of library services to the population of the Coastal-Karst region and identifies gaps i.e. areas that are not covered or not adequately covered by library services.

Methodology/approach: The analysis of accessibility of library services was conducted by comparing geographical locations of local libraries, travelling library stations and movable book collections according to the statistical data on population distribution in settlements in the Coastal-Karst area on the 1st of January 2011.

Results: The analysis shows that library services are provided in all municipalities in the Coastal-Karst region. However, 53.5 % or 229 of all Coastal-Karst settlements remain uncovered or inadequately covered by library services, mostly in the area of the Kosovel Library of Sežana (105), followed by the Library of Koper with 72 villages and the Maksa Samsa Library of Ilirska Bistrica with 45 uncovered villages. On the other side the fact that only 21.5 % of inhabitants are left out of library services is encouraging.

The establishment of local libraries in Dekani, Sv. Anton and Ankaran and the introduction of an additional mobile library would raise the percentage of population served by the library activity by 18 points (from current 78 % to 96 %). In areas without organized library activities only 4 % of the population of the Coastal-Karst region would be left out.

Research limitation: Access to services for users with special needs who are not able to approach the library by themselves will be considered separately. For the same reason, the criterion of development and quality of individual library units was neglected.

Originality/practical implications: The results of the research constitute the basis for an appropriate design of public libraries' network in the Coastal-Karst region in such a manner that it will ensure equal access to library services in geographically disadvantaged areas, too.

Keywords: *public libraries, Coastal-Karst library region, public library network, library services, demographical data, geographical data, statistical analysis*

1 Uvod

V današnji družbi bi težko našli kulturno ustanovo s tako demokratičnim značajem, kot ga imajo splošne knjižnice. V svojih lokalnih skupnostih predstavljajo odprt socialni prostor, kjer lahko vsi prebivalci zadovoljujejo svoje izobraževalne, informacijske in kulturne potrebe, pa tudi potrebe po druženju in sprostitvi. Pravico enakega dostopa do knjižničnega gradiva in informacij, deklarirano v Unescovem Manifestu o splošnih knjižnicah (Knjižničarske novice, 1995) in predpisano z zakonskimi določili,¹ poskušajo splošne knjižnice zagotoviti z vzpostavitvijo takšne mreže knjižnic, ki bo vsem prebivalcem zagotavljala dostop do knjižničnih storitev ne glede na to, kje prebivajo.

Slovenska mreža splošnih knjižnic ne pokriva vseh področij, ki bi jih po zakonskih normativih morala. V raziskavi *Slovenske splošne knjižnice danes: stanje, problemi, razvojni trendi* (Kodrič-Dačić et al., 2010) je bilo ugotovljeno, da 56 od 210 slovenskih občin nima krajevne knjižnice, od teh 56 občin pa jih 47 tudi nima postajališča premične zbirke.² V občinah brez krajevne knjižnice je tedaj živel 172.980 prebivalcev (8,5 odstotka vseh prebivalcev RS), v občinah, ki niso imela niti postajališča premične zbirke, pa 156.172 prebivalcev (7,6 odstotka vseh prebivalcev RS).

Raziskava preverja geografsko dostopnost knjižničnih storitev za prebivalstvo Obalno-kraškega območja in identificira t. i. sive lise, ki še niso pokrite ali niso primerno pokrite s knjižnično dejavnostjo. Analiza predstavlja enega prvih primerov aplikativnega in teoretskega poskusa analize dela mreže slovenskih splošnih knjižnic. Dostopnost storitev uporabnikom s posebnimi potrebami, ki sami ne morejo do knjižnice, bo predmet posebne obravnave. Raziskava ne upošteva kriterijev razvitosti oz. kakovosti posameznih izposojevališč, zanemarjena je tudi ocena virtualne dostopnosti knjižničnih storitev.

Izsledki raziskave predstavljajo podlago za ustreznejše oblikovanje mreže splošnih knjižnic Obalno-kraškega območja, takšne, ki bo zagotavljala enakovreden dostop do knjižničnih storitev tudi za prebivalce geografsko deprivilegiranih področij.

¹ Enakost dostopa do knjižničnega gradiva in informacij v Sloveniji predpisujejo *Zakon o lokalni samoupravi* (2007), *Zakon o knjižničarstvu* (2001) in *Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003). Podrobneje so obravnavani v 2. poglavju.

² V analizi o dostopnosti knjižničnih storitev niso bila upoštevana postajališča bibliobusov po teh občinah.

2 Zakonske zahteve za vzpostavitev mreže splošnih knjižnic

Zakon o lokalni samoupravi (2007) v svojem 13. členu predpisuje knjižnico kot enega izmed pogojev, ki jih mora občina zagotavljati za zadovoljevanje potreb in interesov svojih prebivalcev. V 12. alineji 21. člena je med nalogami občin med drugim navedeno, da občina »pospešuje kulturnoumetniško ustvarjalnost, omogoča dostopnost do kulturnih programov, zagotavlja splošnoizobraževalno knjižnično dejavnost ter v skladu z zakonom skrbi za kulturno dediščino na svojem območju«.

Zakon o knjižničarstvu (2001, 20. člen) določa, da mora vsaka občina zagotoviti knjižnično dejavnost za svoje občane. Splošno knjižnico lahko ustanovi sama ali skupaj z drugimi občinami, lahko pa s pogodbo poveri opravljanje te dejavnosti drugi splošni knjižnici v soglasju z njenim ustanoviteljem. Če več občin skupaj ustanovi splošno knjižnico, medsebojne pravice in obveznosti določijo v aktu o ustanovitvi. Če občina ne zagotovi knjižnične dejavnosti za svoje prebivalce, stori to država na njen račun. Isti zakon v 19. členu opredeljuje splošno knjižnico za samostojno pravno osebo, če izvaja knjižnično dejavnost za okvirno 10.000 prebivalcev ali več. Knjižnica, ki izvaja to dejavnost za območje z manjšim številom prebivalcev, je enota samostojne knjižnice.

Vzpostavitev mreže natančneje opredeljuje *Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003) v 17. členu: »Splošna knjižnica deluje v mreži, ki obsega osrednjo in krajevne knjižnice ter postajališča potujoče knjižnice in premičnih zbirk. Mreža je oblikovana tako, da omogoča primerno izvajanje knjižnične dejavnosti v vseh občinah, ki skupaj ustanovijo splošno knjižnico ali s knjižnico podpišejo pogodbo o izvajanju knjižnične dejavnosti. Sedež samostojne knjižnice (osrednja knjižnica) je načeloma v občini z največjim številom prebivalstva izmed tistih, ki so soustanoviteljice ali pogodbene partnerice knjižnice. Osrednje splošne knjižnice v mestih, ki so središča širših območij, opravljajo tudi posebne naloge območnih knjižnic. Splošna knjižnica, ki opravlja posebne naloge območne knjižnice s soglasjem ustanovitelja, ima v pogodbi z ministrstvom, pristojnim za kulturo, podrobneje opredeljene naloge in njihovo financiranje.«

V prilogi pravilnika je mreža splošnih knjižnic v Sloveniji tudi formalno določena po osrednjih območnih knjižnicah, osrednjih knjižnicah in občinah. Konkretnih krajev, kje naj bi bile krajevne knjižnice in kje postajališča potujoče knjižnice oz. premičnih zbirk, ne določa. Odločitev o načinu zagotavljanja knjižnične dejavnosti v posamezni lokalni skupnosti prepušča osrednji knjižnici, ki mora ob tem upoštevati naslednje kriterije za ustanovitev krajevne knjižnice (17. člen): »Kadar so na območju splošne knjižnice naselja oziroma območja naseljena tako, da tvorijo zaključeno celoto z več kot 1500 prebivalci, ki so več kot 4 km oddaljena od osrednje knjižnice, organizira knjižnica

izposojevališča oziroma krajevne knjižnice, ter postajališča potujoče knjižnice za naselja z manjšim številom prebivalcev.« Sedež krajevne knjižnice oz. postajališča je praviloma v gravitacijskem središču naselja. Standardi za splošne knjižnice (2005) dodatno priporočajo ustanavljanje izposojevališč v večjih mestih tako, da so prebivalci od krajevne knjižnice oddaljeni največ 1,5 km.

3 Metodologija

V Sloveniji knjižnično dejavnost predpisuje zakonodaja. Pred izvedbo analize je bil pregledan tisti njen del,³ ki neposredno vpliva na organizacijo mreže splošnih knjižnic. Analiza dostopnosti knjižničnih storitev je bila izvedena s primerjavo podatkov o lokaciji krajevnih knjižnic (Razvid knjižnic), postajališč potujoče knjižnice in premičnih zbirk (Potujoče knjižnice Slovenije, BibSiSt) s podatki o številu prebivalcev po naseljih na dan 1. januarja 2011 (Statistični urad RS). Ob upoštevanju zakonskih določil za organiziranje knjižnične dejavnosti splošnih knjižnic, opredeljenih v 19. in 20. členu *Zakona o knjižničarstvu* (2001), v 17. členu *Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003), in priporočil, navedenih v poglavju 2.3.1 Standardi za splošne knjižnice (2005), so bile nato identificirane sive lise Obalno-kraškega območja, ki še niso pokrite ali niso primerno pokrite s knjižnično dejavnostjo.

Za prikaz in analizo dostopnosti knjižničnih storitev je bila uporabljena kombinacija prostorskih in atributnih podatkov. Demografski podatki o številu prebivalcev po posameznih naseljih so bili pridobljeni na podatkovnem portalu SI-Stat, ki ga ureja Statistični urad Republike Slovenije (SURS). Prostorski podatki o lokacijah občin, naselij in izposojevališč splošnih knjižnic Obalno-kraškega območja so bili pridobljeni na javno dostopnem, hitro rastočem spletnem portalu Geopedia.si, ki omogoča pregledovanje, dodajanje in urejanje tematskih prostorskih slojev o Sloveniji. Pridobljeni prostorski podatki so bili, ob dovoljenju upravljavca portala, preneseni v grafični program Adobe Photoshop, organizirani po tematskih podatkovnih slojih in nadgrajeni z demografskimi podatki Statističnega urada Republike Slovenije, lokacijami postajališč potujočih knjižnic in premičnih zbirk ter grafičnimi prikazi 4-kilometrske oddaljenosti od posameznih izposojevališč, pri čemer so bili podatkovni sloji umeščeni v prostor glede na isti koordinatni sistem. Kot navajata že Vidiček in Novljan (2010), je prednost take organizacije prav v tem, da se lahko podatkovni sloji poljubno zlagajo drug na drugega in se iz njih izpeljejo nove informacije. V primeru razprave so bili uporabljeni za načrtovanje dostopnosti knjižničnih storitev, v bodoče pa so lahko ponovno uporabljeni pri analiziranju razvojnih dosežkov knjižnic ali npr. pri promociji knjižnične dejavnosti.

³ Zakonske zahteve za vzpostavitev mreže splošnih knjižnic so navedene v 2. poglavju.

4 Geografska pokritost Obalno-kraškega območja s knjižnično dejavnostjo

V Sloveniji je bilo leta 2003 za potrebe knjižnic oblikovanih deset območij.⁴ Najbolj jugozahodno, obalno-kraško knjižnično območje, zajema občine Koper, Izola, Piran, Sežana, Komen, Divačo, Hrpelje-Kozino, Postojno, Pivka in Ilirsko Bistrico. V desetih občinah s skupnim obsegom 2.017,6 km² ali 9,95 odstotka površine slovenskega ozemlja živi 7,14 odstotka prebivalstva Slovenije (146.346 prebivalcev).

Slika 1: Obalno-kraško območje s pripadajočimi občinami (10) v mreži splošnih knjižnic

S *Pravilnikom o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003) je bilo izvajanje splošne knjižnične dejavnosti na Obalno-kraškem območju tudi formalno poverjeno šestim osrednjim knjižnicam:

⁴ Leta 2003 je matično službo, ki jo je do tedaj izvajala Narodna in univerzitetna knjižnica, nadomestila nova sistemska ureditev, ki prenaša strokovno povezovanje splošnih knjižnic v knjižnične območne mreže z osrednjimi območnimi knjižnicami (Bon, 2011). Njihova naloga je zagotavljanje koordiniranega razvoja knjižnične dejavnosti na svojem območju. Osrednje območne knjižnice so prevzele opravljanje posebnih območnih nalog iz 27. člena *Zakona o knjižničarstvu* (2001).

- Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper (v nadaljevanju Knjižnica Koper) poleg storitev za prebivalce občine Koper za širše Obalno-kraško območje opravlja še posebne naloge⁵ območne knjižnice;
- Knjižnica Bena Zupančiča Postojna izvaja knjižnično dejavnost v občinah Postojna in Pivka;
- Kosovelova knjižnica Sežana s knjižnično dejavnostjo pokriva občine Sežana, Komen, Divača in Hrpelje-Kozina;
- Knjižnica Makse Samsa izvaja knjižnično dejavnost v občini Ilirska Bistrica;
- Mestna knjižnica Izola s knjižnično dejavnostjo pokriva občino Izola ter
- Mestna knjižnica Piran izvaja splošno knjižnično dejavnost v občini Piran.

Preglednica 1: Prebivalstvo in velikost občin osrednjih knjižnic Obalno-kraškega območja

MREŽA KNJIŽNIC	Občina	Število preb.	Preb. v %	Površina v km ²	Površina v %
OBALNO-KRAŠKO OBMOČJE		146.346	100	2.017,6	100
Knjižnica Bena Zupančiča	Postojna	15.709	72,5	269,9	54,7
	Pivka	5.966	27,5	223,3	45,3
	Ilirska Bistrica	13.911	9,5	480,0	23,8
Kosovelova knjižnica Sežana	Sežana	12.894	52,6	217,4	32,9
	Divača	3.873	15,8	145,0	22,0
	Hrpelje-Kozina	4.194	17,1	194,9	29,5
	Komen	3.534	14,4	102,7	15,6
Mestna knjižnica Izola	Izola	15.848	10,8	28,6	1,4
Mestna knjižnica Piran	Piran	17.717	12,1	44,6	2,2
Knjižnica Koper	Koper	52.700	36,0	311,2	15,4

Območja delovanja osrednjih knjižnic Obalno-kraškega območja so med seboj različna. Največ potencialnih uporabnikov živi na območju Knjižnice Koper (52.700 ali

⁵ Izvajanje posebnih nalog je podrobneje opredeljeno v *Pravilniku o osrednjih območnih knjižnicah* (2003), ki Knjižnici Koper nalaga izvajanje štirih nalog:

- zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij;
- strokovna pomoč knjižnicam na območju;
- koordinacija zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva;
- usmerjanje izločenega knjižničnega gradiva s svojega območja.

36 odstotkov), največje območje s štirimi občinami na skupnih 660 km² oz. 32 odstotkov celotne površine Obalno-kraškega območja pa pokriva Kosovelova knjižnica Sežana. Teritorialno najmanjše ozemlje zajema Mestna knjižnica Izola (28,4 km² ali 1,4 odstotka), Ilirska Bistrica pa je z najmanj potencialnimi uporabniki (13.911 ali 9,5 odstotka) na relativno velikem območju (480 km² ali 23,8 odstotka) tudi najredkeje poseljena.

Leta 2010 je šest osrednjih knjižnic zagotavljalo storitve v 130 krajih oz. naseljih Obalno-kraškega območja:

- s 14 krajevnimi knjižnicami (od tega 6 osrednjimi);
- s 3 postajališči premičnih zbirk;
- s postajališči dveh potujočih knjižnic v 115 naseljih.

Območja osrednjih knjižnic in vrste izposojevališč

- Območje Kosovelove knjižnice Sežana
- Območje Knjižnice Bena Zupančiča Postojna
- Območje Knjižnice Makse Samsa, Ilirska Bistrica
- Območje Mestne knjižnice Izola
- Območje Mestne knjižnice Piran
- Območje Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper
- Osrednja območna knjižnica
- Osrednja knjižnica
- Krajevna knjižnica
- Bibliobusno postajališče Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper
- Bibliobusno postajališče Knjižnice Bena Zupančiča Postojna
- Postajališče premične zbirke

Slika 2: Vrste in lokacije izposojevališč v občinah Obalno-kraškega območja

4.1 Krajevne knjižnice

Medtem ko v Sloveniji kar 56 od 210 slovenskih občin nima krajevne knjižnice (Kodrič-Dačić et al., 2010), je s Slike 1 razvidno, da na Obalno-kraškem območju knjižnica obstaja v vseh 10 občinah. Šest osrednjih knjižnic opravlja tudi naloge krajevne knjižnice v občinah Piran, Izola, Koper, Sežana, Ilirska Bistrica in Postojna, v preostalih štirih, po številu prebivalcev manjših občinah, je knjižnična dejavnost zagotovljena s krajevnimi knjižnicami; v občini Pivka deluje pod okriljem Knjižnice Bena Zupančiča Postojna, v občinah Komen, Divača in Hrpelje-Kozina pa so del mreže Kosovelove knjižnice Sežana.

Znotraj občine ima postojnska knjižnica še krajevno knjižnico v 3,9 km oddaljenem naselju Prestranek, Knjižnica Koper ima knjižnici v 1,24 in 2,07 km oddaljenih mestnih skupnostih Semedela in Markovec, piranska knjižnica pa ima krajevno knjižnico v 3,5 km oddaljenem, hitro rastočem naselju Lucija, ki ima že sedaj več prebivalcev od piranskega mestnega jedra, kjer je sedež osrednje knjižnice.

4.2 Postajališča potujoče knjižnice in premičnih zbirk

V oddaljenih naseljih, s praviloma manjšim številom prebivalcev, in za ciljne skupine prebivalcev knjižnice svojo dejavnost zagotavljajo s postajališči dveh potujočih knjižnic in s postajališči premičnih zbirk.

Kosovelova knjižnica Sežana upravlja postajališče premične zbirke v enem naselju, po eno premično zbirko v domovih za starejše občane zagotavljata še Knjižnica Bena Zupančiča Postojna in Knjižnica Koper.

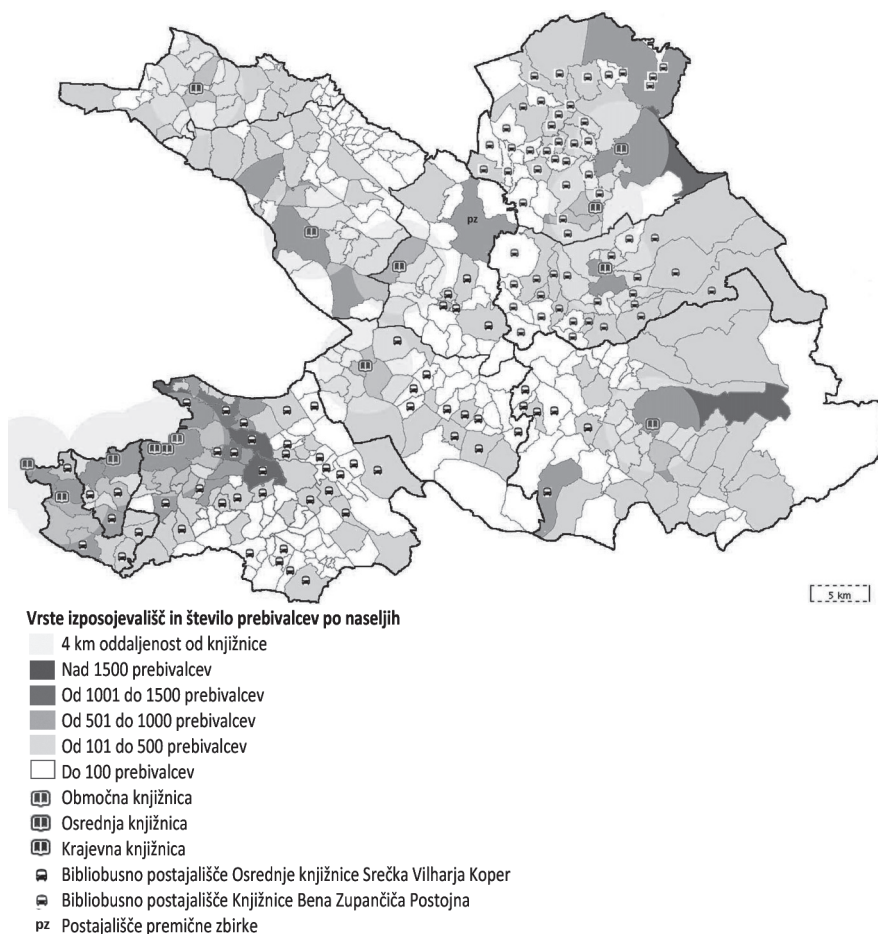
Bibliobus Knjižnice Bena Zupančiča Postojna z obiski 55 naselij zelo dobro dopolnjuje mrežo krajevnih knjižnic v občinah Postojna in Pivka; od skupaj 69 naselij so na postojnskem in pivškem območju s knjižnično dejavnostjo nepokrita le 4. Nasprotno pa 60 koprskih bibliobusnih postankov v kar 6 občinah (v Piranu, Izoli, Koprju, Divači, Hrpeljah-Kozini, Ilirski Bistrici) razkriva geografsko zelo široko, a pomanjkljivo in neenakomerno pokrito območje delovanja Knjižnice Koper. Pozornost na Sliki 2 lahko pritegnejo tudi s knjižnično dejavnostjo »prazni« prostori, predvsem v občinah Komen, Sežana in Ilirska Bistrica.

4.3 Identifikacija »sivih lis«

Za nadaljnje preverjanje dostopnosti knjižnične dejavnosti je bil uporabljen 17. člen *Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003) o 4-kilometrski oddaljenosti prebivalcev od najbližje krajevne knjižnice in o mejnem številu 1500 prebivalcev za naselje – podatka sta pomembna pri presoji lokacij in vrst izposojevališč.

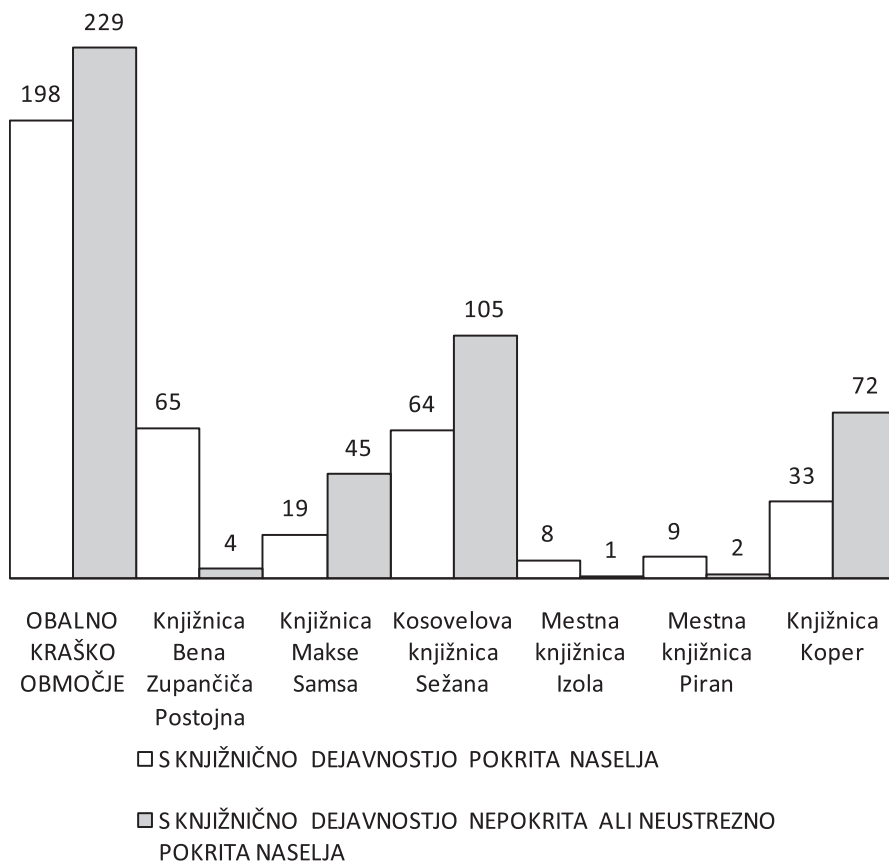
Njuna kombinacija pokaže ustreznost pokritosti območja z mrežo izposojevališč, pa tudi povezanost območja z območjem sosednjih knjižnic in možnosti za skupno organizacijo izposojevališč (Vidiček in Novljan, 2010).

Slika 3: Število prebivalcev, lokacije in vrste izposojevališč ter grafični prikazi 4-kilometrski oddaljenosti od stacionarnih knjižnic

S Slike 3 so razvidne vrste in lokacije izposojevališč v mreži splošnih knjižnic Obalno-kraškega območja, območja 4-kilometrske oddaljenosti od krajevnih knjižnic ter število prebivalcev po naseljih.

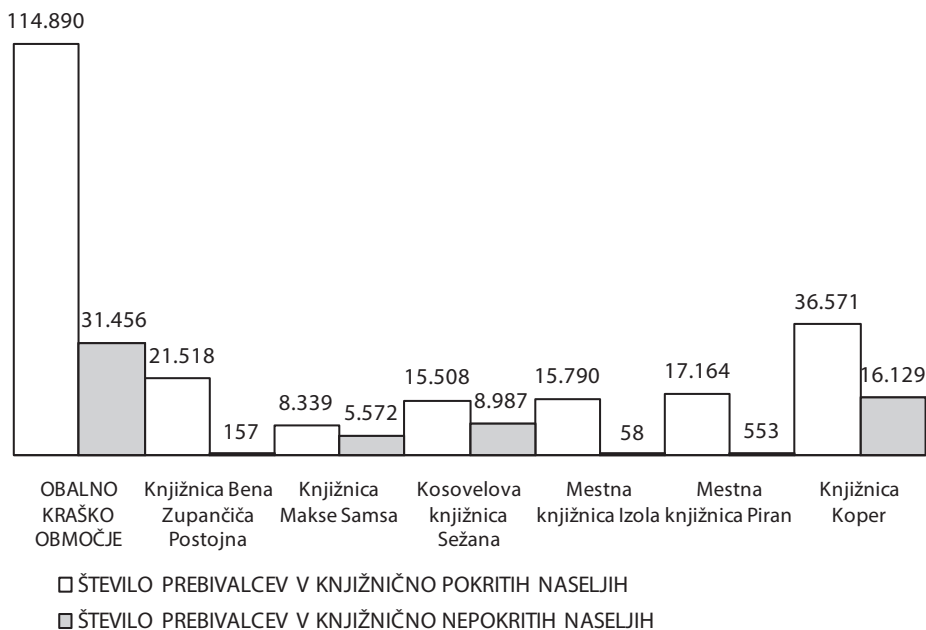
Grafikon 1: Naselja s knjižnično dejavnostjo in brez nje po območjih osrednjih knjižnic Obalno-kraškega območja

Po zakonskih normativih je na celotnem Obalno-kraškem območju še 229 oz. 53,5 odstotka naselij nepokritih ali neustrezno pokritih s knjižnično dejavnostjo; največ jih ima Kosovelova knjižnica Sežana (105), sledita ji območji Knjižnice Koper z 72 naselji in Knjižnice Makse Samsa v Ilirski Bistrici s 45 nepokritimi naselji.

Knjižnična dejavnost je geografsko najboljše dostopna na območju Knjižnice Bena Zupančiča Postojna, ki s 65 naselji od skupnih 69 dosega 94-odstotno pokritost svojega

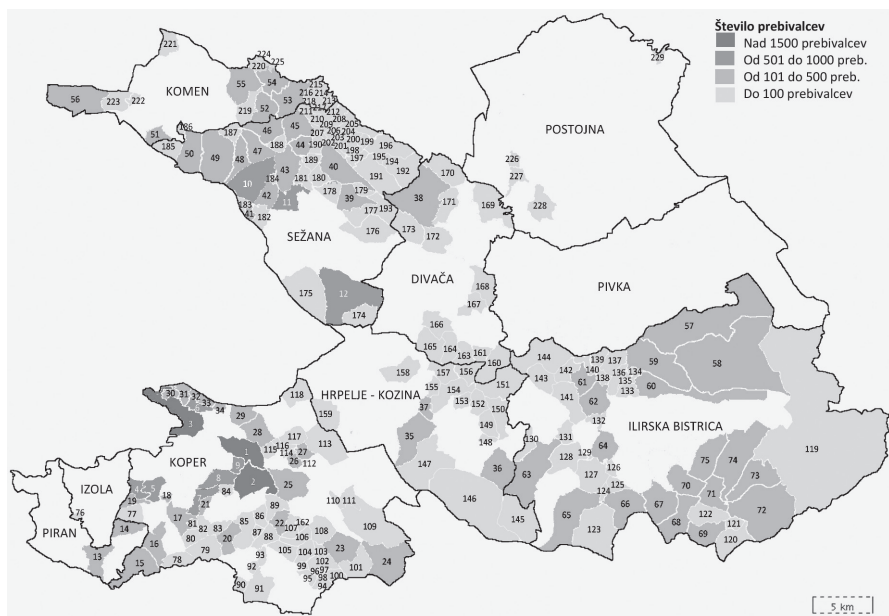
ozemlja. Sledita mu območji Mestne knjižnice Izola z 89-odstotno pokritostjo in Mestne knjižnice Piran z 82-odstotno pokritostjo svojih območij. Geografsko najtežje dostopna je knjižnična dejavnost na ilirskobistriškem območju, ki s 45 od skupnih 64 naselij presega 70-odstotno nepokritost. Problematično je še območje Knjižnice Koper z 69 odstotki nepokritih naselij in območje Kosovelove knjižnice Sežana z 62 odstotki knjižnično nepokritih naselij.

Grafikon 2: Število prebivalcev v naseljih s knjižnično dejavnostjo in brez nje po območjih osrednjih knjižnic

Grafikon 2 prikazuje ugodnejšo sliko dostopnosti knjižničnih storitev. Razvidno je, da v naseljih brez knjižnične dejavnosti, čeprav slednja številčno prevladujejo, živi bistveno manj prebivalcev (21,5 odstotka) kot v knjižnično pokritih naseljih (78,5 odstotka vseh prebivalcev Obalno-kraškega območja).

Na Sliki 3 so bila identificirana naselja, ki so od najbližje stacionarne knjižnice oddaljena manj kot 4 km; bila so izločena iz nadaljnje obravnave, ki se je osredotočila na preostalih 229 t. i. sivih lis. Izpostavljene so na Sliki 4.

1 Dekani	47 Skopo	93 Koromači-Boškini	138 Gornja Bitnja	185 Tublje pri Komnu
2 Sv. Anton	48 Krajna vas	94 Karli	139 Dolnja Bitnja	186 Kregolišče
3 Ankaran	49 Pliskovica	95 Peraji	140 Prem	187 Kosovelje
4 Gažon	50 Veliki Dol	96 Olika	141 Celje	188 Brje pri Koprivi
5 Šalara	51 Brje pri Komnu	97 Pisari	142 Janeževo Brdo	189 Dobravlje
6 Hrvatini	52 Hruševica	98 Šeki	143 Prelože	190 Gradnje
7 Vanganel	53 Kobdilj	99 Sokoliči	144 Ostrožno Brdo	191 Griže
8 Bonini	54 Štanjel	100 Maršiči	145 Poljane pri Podgradu	192 Veliko Polje
9 Čežarji	55 Kobjeglava	101 Dvori	146 Golac	193 Senadolice
10 Dutovlje	56 Brestovica pri Komnu	102 Sočerga	147 Skadanščina	194 Jakovcve
11 Križ	57 Bač	103 Lukini	148 Ritomeče	195 Tabor
12 Lokev	58 Koritnice	104 Tuljaki	149 Kovčice	196 Vrabče
13 Dragonja	59 Knežak	105 Trebeše	150 Brezovo Brdo	197 Sela
14 Padna	60 Šembije	106 Butari	151 Tatre	198 Stomaž
15 Krkavče	61 Prem	107 Poletiči	152 Orehek pri Materiji	199 Razguri
16 Puče	62 Smrje	108 Smokvica	153 Mrše	200 Poljane pri Štjaku
17 Pomjhan	63 Hrušica	109 Zazid	154 Odolina	201 Hribi
18 Grinjan	64 Harije	110 Zanigrad	155 Gradiščica	202 Mahnič
19 Srgaši	65 Račice	111 Brežec pri Podgorju	156 Ostrovica	203 Pristava
20 Boršt	66 Veliko Brdo	112 Predloka	157 Artvije	204 Bogo
21 Čentur	67 Dolenje pri Jelšanah	113 Črnotiče	158 Slope	205 Gradišče pri Štjaku
22 Popetne	68 Jelšane	114 Krnica	159 Perinje	206 Dolenje
23 Movaž	69 Novokrašine	115 Cepki	160 Kozjane	207 Raša
24 Rakitovec	70 Gornji Zemon	116 Stepani	161 Votvlje	208 Štjak
25 Kubed	71 Trpčane	117 Gabrovica pri Črnem Kalu	162 Vavrehek	209 Nova Vas
26 Kortine	72 Zabiče	118 Socerb	163 Misliče	210 Ravnje
27 Črni Kal	73 Podgrajje	119 Snežnik	164 Vavrehek	211 Krtinovica
28 Tinjan	74 Kuteževo	120 Sušak	165 Podgrad pri Vremah	212 Selo
29 Plavje	75 Jablanica	121 Fabcji	166 Zavrhek	213 Trebižani
30 Barižoni	76 Nožed	122 Nova vas pri Jelšanah	167 Gornje Vreme	214 Kodreti
31 Kolomban	77 Grintovec	123 Starod	168 Gornje Ležeče	215 Dolanci
32 Cerej	78 Brič	124 Pavlica	169 Laže	216 Koboli
33 Premačan	79 Labor	125 Studena Gora	170 Otošče	217 Čehovini
34 Jelarji	80 Župančiči	126 Soze	171 Potoče	218 Večkoti
35 Povžane	81 Fjeroga	127 Sabonje	172 Potiše	219 Tupelce
36 Obrov	82 Dilici	128 Podbeže	173 Senadole	220 Lukovec
37 Bač pri Materiji	83 Glem	129 Zalči	174 Prelože pri Lokvi	221 Šibelji
38 Dolenja vas	84 Montinjan	130 Male Loče	175 Lipica	222 Klanec pri Komnu
39 Štorje	85 Truške	131 Zajelšje	176 Brestovica pri Povirju	223 Vale
40 Kazlje	86 Bočaji	132 Brce	177 Podbeže	224 Lisjaki
41 Dol pri Vogljah	87 Kozloviči	133 Podstenje	178 Grahovo Brdo	225 Čipnje
42 Kreplje	88 Trsek	134 Podtabor	179 Majcni	226 Mala Brda
43 Tomaj	89 Zabajlje	135 Podstenjšek	180 Utovlje	227 Slavinje
44 Avber	90 Močunigi	136 Merče	181 Šepulje	228 Rakulik
45 Ponikve	91 Abitanti	137 Ratečevo Brdo	182 Voglje	229 Liplje
46 Koprive	92 Belvedur		183 Godnje	

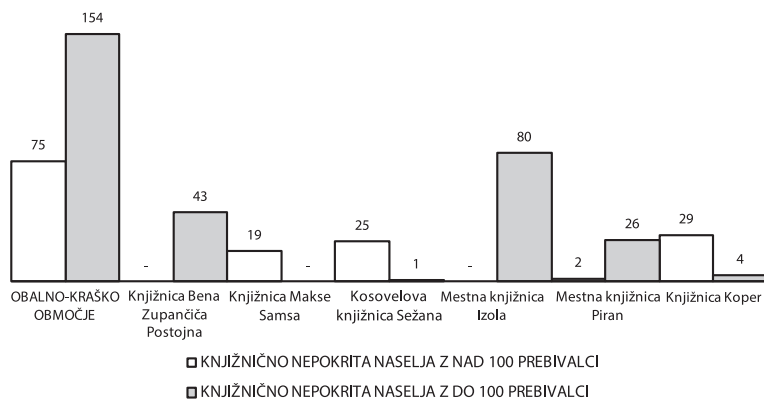
Slika 4: Sive lise Obalno-kraškega območja

S Slike 3 je razvidno, da naselji Dekani in Sv. Anton obiskuje koprška potujoča knjižnica. Naselje Dekani je s 1586 prebivalci od najbližje knjižnice oddaljeno 6,3 km, naselje Sv. Anton pa ima 1736 prebivalcev in je od najbližje knjižnice oddaljeno 7,1 km. Obe naselji imata več kot 1500 prebivalcev in sta več kot 4 km oddaljeni od najbližje knjižnice, kar pomeni, da izpolnjujeta normativne pogoje za ustanovitev krajevne knjižnice. Gravitacijski središči naselij sta med seboj oddaljeni le 2 km zračne razdalje, kar pomeni, da formalno ne dosegata normativov za vzpostavitev dveh krajevnih knjižnic. K presoji smotrnosti vzpostavitve dveh ali ene krajevne knjižnice za naselji bi pripomogla dodatna študija komunikacijskih poti in vedenjskih vzorcev krajanov.

Knjižnično neustrezno pokrito je tudi naselje Ankaran. Prebivalci Ankarana lahko enkrat na teden obiščejo koprski bibliobus. Takšen način izvajanja knjižnične dejavnosti formalno ustreza predpisanim normativom, saj je gravitacijsko središče Ankarana le 3,4 km zračne linije oddaljeno od osrednje knjižnice. Vendar bi se glede na dolžino najbližje lokalne poti do osrednje knjižnice (6,5 km), predvsem pa glede na število prebivalcev naselja (3278), tudi v Ankaranu priporočala ustanovitev krajevne knjižnice.

Preostala naselja brez knjižnične dejavnosti, prikazana na Sliki 4, so od najbližje knjižnice oddaljena več kot 4 km in imajo manj kot 1500 prebivalcev. Normativi zanje predpisujejo ustanovitev postajališč potujoče knjižnice ali premičnih zbirk. Takih naselij je na Obalno-kraškem območju še 226. Med njimi jih je kar 154 ali 68 odstotkov demografsko ogroženih (Uredba, 1999). Za popolno knjižnično pokritost bi potrebovali najmanj 3 dodatne bibliobuse.

Grafikon 3: Število naselij brez knjižnične dejavnosti glede na število prebivalcev

Veliko naselij, v katerih knjižnična dejavnost ni organizirana, je redko poseljenih, pogosto z le nekaj prebivalci, zato so v Grafikonu 3 poudarjena tista, v katerih prebiva

Slika 9: Območje 1,5 km oddaljenosti od osrednje knjižnice v Sežani

Slika 10: Območje 1,5 km oddaljenosti od krajevne knjižnice v Divači

Slika 11: Območje 1,5 km oddaljenosti od krajevne knjižnice v Komuni

Slika 12: Območje 1,5 km oddaljenosti od osrednje knjižnice v Postojni

Slika 13: Območje 1,5 km oddaljenosti od krajevne knjižnice v Pivki

Slika 14: Območje 1,5 km oddaljenosti od osrednje knjižnice v Ilirski Bistrici

Topografske karte največjih krajev Obalno-kraškega območja z grafičnimi prikazi 1,5-kilometrske oddaljenosti od stacionarnih knjižnic nam povedo, koliko stavb in posledično prebivalcev je zunaj s standardi določenega območja. Lokacije knjižnic v mestih Izola, Piran, Hrpelje-Kozina, Sežana, Divača, Komen, Postojna, Pivka in Ilirska Bistrica ustrezajo standardu splošnih knjižnic, večina krajanov je od knjižnice oddaljenih 1,5 km ali manj. Standarda pa ne dosega Knjižnica Koper, kjer imajo prebivalci mestne skupnosti Šalara več kot 2 km zračne razdalje do najbližje od treh stacionarnih kopskih knjižnic.

5 Sklep

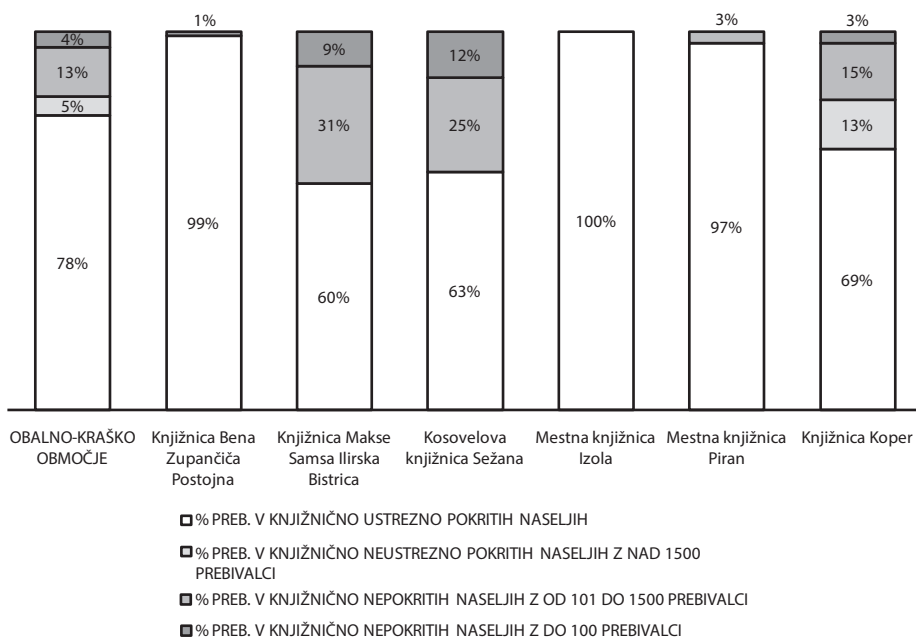
Šest osrednjih knjižnic zagotavlja knjižnično dejavnost v vseh desetih občinah Obalno-kraškega območja; v večjih naseljih s stacionarnimi knjižnicami, v manjših oddaljenih naseljih in za ciljne skupine prebivalcev pa s postajališči dveh potujočih knjižnic in premičnih zbirk.

Kljub temu ostaja s knjižnično dejavnostjo nepokritih ali neustrezno pokritih še 229 oz. 53,5 odstotka vseh Obalno-kraških naselij; največ jih ima Kosovelova knjižnica Sežana (105), sledita mu območji Knjižnice Koper z 72 naselji in Knjižnice Makse Samsa v Ilirski Bistrici s 45 nepokritimi naselji. Neugodne prikaze olajšuje podatek, da v omenjenih naseljih prebiva le 21,5 odstotka vseh prebivalcev.

Dve koprski naselji – Dekani in Sv. Anton – izpolnjujeta normativne pogoje za ustanovitev krajevne knjižnice; zaradi njune bližine bo treba vzpostavitev dveh knjižnic utemeljiti z dodatno študijo komunikacijskih poti in vedenjskih vzorcev krajanov. Število prebivalcev in dolžina lokalne poti do najbližje knjižnice terjata ustanovitev krajevne knjižnice tudi v naselju Ankaran, kljub formalnemu neizpolnjevanju normativnih pogojev.

Preostalih 226 naselij, v katerih knjižnična dejavnost ni organizirana, je od najbližje knjižnice oddaljenih več kot 4 km in ima manj kot 1500 prebivalcev. Za zagotovitev knjižničnih storitev v vseh 226 naseljih bi potrebovali najmanj tri dodatne bibliobuse. Vendar je med njimi le 72 takih z več kot 100 prebivalci, v njih pa prebivajo več kot tri četrtine obravnavanega prebivalstva. Slednjim bi lahko knjižnično dejavnost zagotovili že z enim dodatnim bibliobusom.

Grafikon 4: Knjižnična pokritost Obalno-kraškega območja, izražena v odstotkih prebivalstva

Učinek predlaganih sprememb v mreži splošnih knjižnic Obalno-kraškega območja je lahko razbrati z Grafikona 4. Z vzpostavitvijo krajevnih knjižnic v naseljih Dekani, Sv. Anton in Ankaran ter vpeljavo dodatnega bibliobusa bi se oskrba prebivalstva s knjižnično dejavnostjo dvignila za polnih 18 odstotnih točk (z zdajšnjih 78 odstotkov na 96 odstotkov), največ na območju Knjižnice Makse Samsa (31 odstotkov), Knjižnice Koper (28 odstotkov) in Kosovelove knjižnice Sežana (25 odstotkov). V naseljih brez

organizirane knjižnične dejavnosti bi ostali le še 4 odstotki prebivalcev Obalno-kraškega območja.

Za prikaz in analizo dostopnosti knjižničnih storitev so bili izbrani prostorski in atributni podatki preneseni v grafični program Adobe Photoshop in organizirani po tematskih podatkovnih slojih, pri čemer so bili podatkovni sloji umeščeni v prostor glede na isti koordinatni sistem. Prednost take organizacije informacij je v tem, da se lahko podatkovne sloje poljubno zlaga drugega na drugega in se iz njih izpeljejo nove informacije. V analizi so bili uporabljeni za načrtovanje dostopnosti knjižničnih storitev, v bodoče pa bi lahko bili ponovno uporabljeni pri analiziranju delovanja in razvojnih potreb Obalno-kraških knjižnic. V Centru za razvoj knjižnic Narodne in univerzitetne knjižnice poteka podoben projekt pod imenom »Prostorska analiza knjižnične mreže Slovenije – PAM«. Projekt je vzpostavil geoinformacijski sistem (GIS), ki bo omogočal predstavitev in analizo knjižnične mreže v Sloveniji ter bo podpiral tudi vrednotenje delovanja in strateško načrtovanje v splošnih knjižnicah. Leta 2013 se bodo projektu PAM priključile osrednje območne knjižnice. Z ažurnimi vnosi podatkov o knjižničnih območjih v PAM-ov sistem bodo zagotavljale dober pregled nad stanjem, spremembami in potrebami posameznih knjižničnih območij in celotne mreže slovenskih splošnih knjižnic.

Navedeni viri

- BibSiSt online. Statistični podatki o knjižnicah.* Pridobljeno 17. julija 2011 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>
- Bon, M. (2011). Splošne knjižnice po knjižničnih območjih v letu 2009. *Knjižnica* 55(2–3), str. 203–222.
- Geopedija.si. Karte.* Pridobljeno 18. julija 2011 s spletne strani: http://v1.geopedia.si/?params=T105_x500000_y100000_s9_b4#T2292_x486704_y80016_s12_vT
- Kodrič-Dačić, E., Bahor, S., Bon, M., Čerče, P., Janc, K., Komel Snoj, M. idr. (2010). *Knjižnični sistem Slovenije 2009–2010: stanje, trendi, izzivi*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 18. julija 2011 s spletne strani: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/studije/index.php>
- Potujoče knjižnice Slovenije. *Google zemljevidi*. Pridobljeno 18. julija 2011 s spletne strani: <https://maps.google.si/maps/ms?ie=UTF8&oe=UTF8&msa=0&msid=210679076849396749917.0004876a399187b45391c>
- Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). *Uradni list RS*, št. 88. Pridobljeno 15. avgusta 2011 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200388&stevilka=4079>
- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73. Pridobljeno 17. avgusta 2011 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=>

d=200373&stevilka=3540*Razvid knjižnic*. Pridobljeno 17. julija 2011 s spletne strani: <http://razvid.nuk.uni-lj.si/pregled/index.php>

Standardi za splošne knjižnice: (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015). (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost RS. Pridobljeno 20. avgusta 2011 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podrocja/NSKD/standardi_spl_k_sprejeti.pdf

Statistični urad RS. Gostota naseljenosti in indeks feminitete, naselja, Slovenija, letno Podatki pridobljeni 17. julija 2011 s spletne strani: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05C5006S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/10_stevilo_preb/25_05C50_prebivalstvo_naselja/&lang=2

UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah 1994. (1995). *Knjižničarske novice*, 5 (3, Priloga 2), str. 1–3. Uredba o območjih, ki se štejejo za demografsko ogrožena območja v Republiki Sloveniji. (1999). *Uradni list RS*, št. 19. Pridobljeno 18. julija 2011 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199919&stevilka=939>

Vidiček, M. in Novljan, S. (2010). Uporabnost metod GIS pri načrtovanju knjižničnih storitev: nekaj primerov. *Knjižnica* 54(1–2), str. 17–38.

Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87.

Zakon o lokalni samoupravi. (2007). *Uradni list RS*, št. 94.

Luana Malec

Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, Trg Brolo 1, 6000 Koper
e-pošta: luana.malec@kp.sik.si